

VUOROVAIKUTUKSELLINEN NÄYTTELYSUUNNITTELU SUON YMMÄRTÄMISEN VÄLINEENÄ

Linda Sainio

K

ylmät ilmat tekivät meidän Venäjän-Karjalassa olon ikäväksi. Sitä enesi vielä sekin, ettemme löytäneet silmillemme mitään nautintoa luonnon ihailussa. Seutu oli nimittäin karua soista, rämeistä erämaata. (Aaltio, 1895, s. 37.)

Tämän matkatarinan kaltaisia negatiivissävytteisiä tulkintoja ovat historialliset suolla liikkumisesta taltioidut kertomukset täynnä. Suo on ollut myös hautapaikka, murhamiesten piilopaikka, rumaakin rumempi paikka, hankalakulkuinen ja välteltävä maasto, ojitettava ja metsäksi muokattava joutomaa, turpeen lähde, suojeltava moninaisten kasvi-

ja lintulajien kotipaikka sekä taiteellisten performanssien näyttämö. Mitä soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen osaajat voivat tuoda suon tarkasteltuun lähestymällä sitä perinnehoitajuuden ilmiöön kiinnittyen?

Tarkastelen artikkelissani, miten soveltavasta kuvataiteesta ja luontokuvasta ponnistava vuorovaikutuksellinen näyttelysuunnittelu voi avata uusia näköaloja paikallisiin suon tarjoamiin ekosysteemipalveluihin viiden paikallisen perinnehoitajan suokokemusten kautta tarkasteltuna. Artikkelini sitoutuu Riitta Attilan ja Anu Tossavaisen kanssa toteutettuun *Suo parantaa* -projektiin ja siihen pohjautuvaan pro gradu -tut-

kielmaani. Viisi perinnehoitajaa muodostavat aikaan ja paikkaan sitoutuvan reflektiiviyhteisön, jonka kokemukset ja ajatukset toimivat suon ymmärtämisen välineenä: heidän kokemuksensa avaavat suon tarjoamia ekosysteemipalveluja omien ainutkertaisten elämämpiiriensä merkitsemänä. Perinnehoitajien työ sisältää perinteisiä tietämisen tapoja ja heidän työhönsä limittyvät hyvinvointi, hoitavuus, ja terveys: tämänkaltainen asiantuntijuus luo uuden näkökulman suokokemusten tarkasteluun.

Kuva 1. Koettu hoitavuus. Kuvat: Linda Sainio, 2018, kollaasi 2020.

VUOROVAIKUTUKSELLISET TOIMINNOT KÄYTÄNNÖSSÄ

Perinnehoitajien haastattelut toimivat suohon sitoutuvan tiedon ja suosuhteen ymmärtämisen välineenä yhdessä luontokuvan kautta tapahtuvan suon omakohtaisen kokemisen kanssa. Tätä monialaisen toiminnan kautta tunnistettua tietoa suon ekosysteemipalveluista tuotiin näkyväksi *Suo parantaa* -näyttelyssä taideperustaisen toimintatutkimuksen periaattein. Patricia Leavy (2009) toteaa, että kokemuspohjaisen tiedon ja paikan kerroksien esittäminen taiteen keinoin jättää sijaa tulkintojen moninaisuuksille. Merkityksiä luovat sekä taiteilija että katsojat.

Kokemusten ymmärtäminen vaatii vuorovaikutuskentän laajentamista ja kaikki näyttelyn rakentamiseen liittyvät toiminnot on toteutettu moniaistisen lähestymistavan läpäisemänä alkaen suon esiyymmärryksen rakentamisesta (esim. Pink, 2009; Rossi & Lundvall, 2018). Tutkijan omat aistimukset ja havainnot erilaisten tutkittavaan il-

Kuva 2. Heikki. Kuva:
Linda Sainio, 2018.

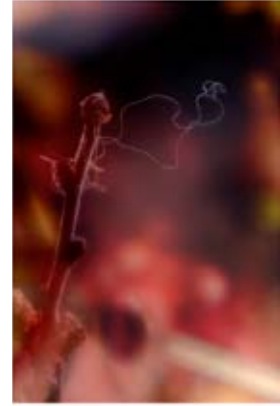
miöön liittyvien representaatioiden ohella luovat pohjaa tutkimukseen osallistuvien ihmisten kokemusten syvemmälle ymmärrykselle (Pink, 2009).

Lähestyimme suota myös paikantutkimuksen keinoin. Paikan ja paikkakokemuksen hahmottamisessa olen tukeutunut humanistiseen maantieteeseen sekä kulttuurimaantieteilijöiden ajatuksiin. Ymmärrän paikan ruumiillisena, sosiaalisten suhteiden ja kulttuurin lävistämänä. Humanistisen maantieteen pohjalla on fenomenologinen ymmärrys maailmasta: tieto pohjautuu kokemuksiin ja havaintoihin (Relph, 1986). Yi-Fu Tuan (1990) lähestyy paikkaa erityisesti topofilia-käsitteen kautta, jolla hän tarkoittaa rakkautta paikkaan, tunteellista kiinnittymistä aineelliseen ympäristöön. Ympäristö itsessään ei aiheuta topofiliaa mutta se välittää aistiärsykkeet. Aistihavainnointikyky on osa kulttuuriin kasvamista ja aistimukset ovat kunkin kulttuurisen elämismaailman kirjomia (Rodaway, 1994; Karjalainen, 2004).

Moniaistinen ote on kulkenut haastattelutilanteissa avoimuutena niin vuorovaihtuksen ja tiedon oppimisen erilaisille tavoille kuin haastattelujen tukikysymyksinä, joiden avulla suon kokemisesta saadaan hahmotettua toimintoihin liittyviä aistimuksia. Saimme jo haastattelutilanteissa tuntumaa perinnehoidajien suon kokemusmaailmaan ja työn sanattomaan ulottuvuuteen. Esimerkiksi yhden haastattelun teimme perinnehoidajan mökille kutsuttuina. Olimme kukin vuorollamme hoidettavana ja tunsimme, miten hoito toimii. Hoidon lomassa perinnehoidaja kertoi huoneen seinillä riippuvien soiden reunoilta kerättyjen käppyräpuiden tarinaa. Opimme hänen hoitoperinteensä ja luontosuhteensa kytköksiä moniaistisen kokemuksen kautta.

Lumien sulettua naiset suuntaavat siis kameroineen suolle haastatteluista saadut kertomukset eväinänsä. Vesilinnut palaavat suolampien suojaan, aamun herkkä valo nostattaa usvaa ja myöhäinen auringonlasku piirtää taianomaisia hahmoja suon kuvajaiseen. Suoluonnosta nousevat myös perinnehoidajien kuvat. (Attila, Sainio & Tossavainen, 2018.)

Jatkamme tulevien kuvausten reflektointia Kuusamon Kansanparannuspäivien *Tietäjä Länikuinen* -julkaisuun tekemässämme artikkelissa:

Viemme heidät yksitellen valitsemaansa suoympäristöön. Rakennamme jokaisen kanssa tämän omista lähtökohdista käsin muutokuvan, jonka otamme tuossa paikassa. Mielenkiintoinen haaste tulee olemaan, miten voimme saattaa näkyväksi valokuvin tuon hetken ja jotain siitä, mitä kuvattavan henkilön luonto- ja suosuhde on. (Attila, Sainio & Tossavainen, 2018.)

Laajensimme mahdollisuutta moninaisempien vuorovaikutustapojan ilmenemiselle me-
nemällä jokaisen perinnehoitajan kanssa heidän valitsemaansa suopaikkaan. Jaettu ke-
hollinen kokemus sekä vuorovaikutus toistemme ja valitun paikan kanssa syvensi suoko-
kemusten ja suosuhteen ymmärtämistä. Henkilökohtaista kokemusta ei voi alueellisesti

Kuva 3. Havaintoja suolla.
Kuvat: Linda Sainio, 2018,
kollaasi 2020.

rajata, mutta sen voi ilmaista tavoittamalla paikkakokemuksen ja luonnon ihmisessä. Tuon kokonaisvaltaisen perinnehoidajien ja ympäristön suhteen todentamisen välineenä toimi muotokuva: luontokuvasta juonnetun toimintatavan avulla saimme kiinni suon ulottuvuuksista perinnehoidajille. Aiemmin tehdyt haastattelut pohjustivat kuvauksia ja olivat luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen luomisen kannalta tärkeitä. Anu Tossavainen tarkastelee projektin aikana syntynyttä *Slow Nature Photography* -menetelmää tarkemmin tämän kirjan artikkelissa *Suon tunnusta ja hitauden olemuksesta syntyi Slow Nature Photography -menetelmä*.

Antropologi Tim Ingold (2011) käsittelee tutkimuksissaan ihmisen suhdetta ympäristöönsä ja ihmistä luonnon osana *dwelling*-termin kautta. Tämän avulla hän kuvaa ihmisen kokonaisvaltaista elämistä maisemassa ja paikassa. Kokemus paikasta syntyy käytännöllisen, havainnoivan toiminnan myötä. Aistihavainnot ei voida erottaa siitä toiminnasta, jonka myötä ne syntyvät. Perinnehoidajille suot ovat toiminnan merkitseviä ja haastatteluissa muisteltiin usein lapsuuden kokemuksia, joissa suo esiintyy työn maisemana. Työ suolla kulminoitui siinä tarvittaviin välineisiin, kuokkaan ja hevosen suokenkiin, joissa ruumiillistuu myös kokemusten ajallinen syvyys.

Toisaalta paikkaan liittyviä syviä kytköksiä ei välttämättä tiedosta ja tämä tiedostamaton osa paikan kokemista voi olla hyvinkin tärkeä (Relph, 1994). Hiljainen tieto ilmenee usein osana ekologista perinnetietoa (Helander-Renvall & Markkula, 2001). Pirkko Siikamäki (2018) määrittelee ekologisen perinnetiedon yhteisöjen kokemukseen pohjautuvana tietona luonnosta, jonka pohjalla toimivat luontohavainnot. Myös kansanperinnettä ja suomalaista mytologiaa voidaan tarkastella ekologisena perinnetietona (Ervasti, 2015). Ekologinen perinnetieto määrittyy perinnehoidajien suokokemusten tarkastelussa sellaiseksi tietämykseksi alueen ekosysteemipalveluista, joka on opittu toiminnallisen ja vuorovaikutuksellisen suhteen kautta, sekä sosiaalisen että luontoympäristön kanssa. Nimitän sellaiseksi esimerkiksi kasvituntemusta, marjastusta ja suolla liikkumiseen vaadittavaa maaperän tuntemusta.

En ole koskaan miettinyt, että miten jonkun kasvin tunnistan. Ei mun ole tarttenut tai tottakai on mulla kasvikirjoja ja nyt mielenkiinto herää semmoisiin kasveihin mitä en tunne. Mutta ne tavallisimmat, ne perinteisimmät, niitten tunnistaminen ja se tavallisin käyttö niin en tiedä koska ne olen oppinut. Se on elinpiirissä ollut kotona.

Suohon liittyvä kulttuurinen tieto näyttää ilmenevän juuri kokemuksen myötä syntyneissä ruumiillisissa taidoissa (ks. Ingold, 2000). Se on kiinteä osa henkilökohtaisten suhteiden olemusta.

SUO PARANTAA -NÄYTTELY

Suo parantaa -näyttely pidettiin kesällä 2018 Kaamosgalleriassa Kuusamossa ja se avattiin Kuusamon Kansanparannuspäivien yhteydessä. Galleriatilassa olevaa näyttelyä voidaan tarkastella Doreen Masseyta (2008) mukaillen kohtaamispaikkana, jossa erilaiset kokemukset, sosiaaliset suhteet ja ymmärrykset tulevat ilmaistuksi tietyssä hetkessä. Taiteilijat ja taidegalleriat rakentavat tietynlaisia näkemyksiä paikasta, sen historiasta ja kulttuurista ihmisineen. Galleriatilassa oleva näyttely, joka representoi paikkaa esimerkiksi paikallistasolla työskentelevän taiteilijan kautta, toimii kohtaamispaikkana yhteneville ja eriäville tavoille tuntea paikka niin historiallisesti kuin tässä hetkessä. (Mason, Whitehead & Graham, 2012.)

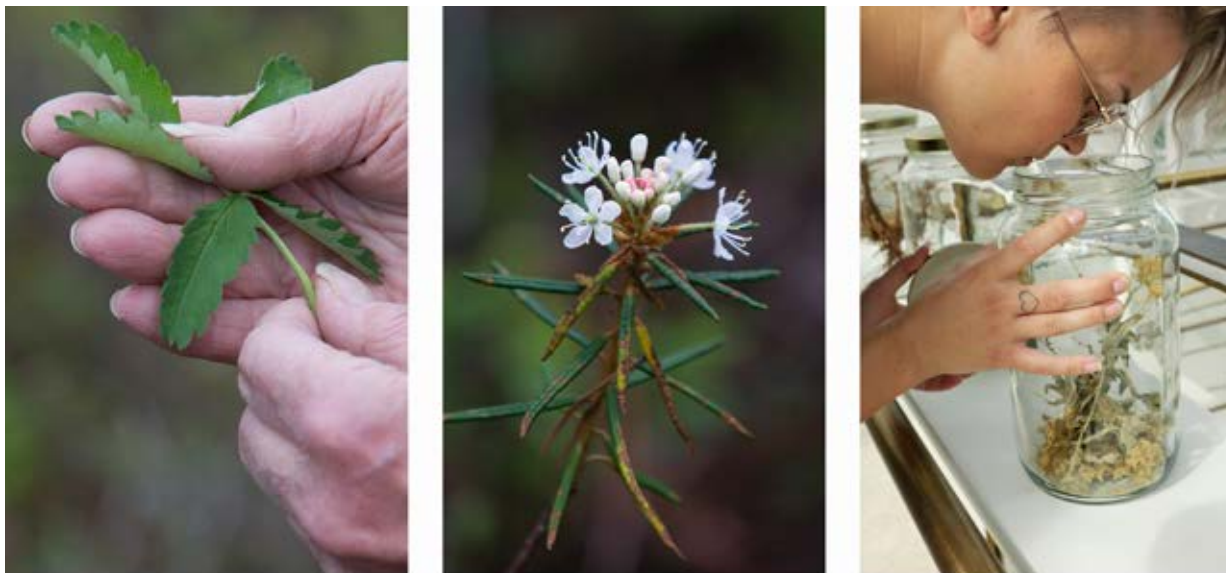
Viisi perinnehoitajaa ja viisi suota kietoutuvat näyttelyssä kerrokselliseksi kokonaisuudeksi, jossa suon kulttuuriset ekosysteemipalvelut tulevat ymmärretyiksi perinnehoitajien ajallista ja paikallista elinpiiriä vasten sitoutuen sekä nykyisen työn hoitavuuteen että elettyyn suon käytön historiaan heijastaen ekologisen perinnetiedon ulottuvuutta. Suo näyttäytyy sosiaalisten suhteiden lävistämänä: ympäristöt ovat kauttaaltaan historiallisia ja ympäristön määritelmä riippuu kokijasta (Ingold, 2011). Alla oleva kommentti näyttelystä kiteyttää sen merkityksen ja samalla keskeisen tuloksen:

Teillä on jännästi tämä valinta, kun teillä on tämä suojaava, kaunis ja herkkä ja sellaista. Oletteko tietoisesti rajanneet pois sen pelottavan ja kammottavan ja mitä kansanperinteessä on, ihmiset eksyy ja vajoaa ja hukkuu ja kätkeytyy, tulevat kätkeytyiksi, murhia ja kaikkia kaameita paikkoja on suolla. Ja tämmöisiin myyttisiin. Oikeesti on aika kamalia paikkojakin.

Siinä on se, että ne eivät ole nousseet esiin tästä, kun tämä pohjautuu näihin viiteen ihmiseen, niin tämä on heidän tarinansa.

Suon representaatioiden odotetaan pitävän sisällään negatiivista ja pelottavaa. Ne sopivat kulttuuriseen mielikuvaan suosta. Esimerkiksi maisemasta etsitään usein piirteitä, jotka sopivat ennakkokäsityksiin tai omiin kokemuksiin siitä (Rannisto, 2007). Kuten Jokela (1997) toteaa, taide luo uusia havaintotapoja ja sen avulla tuttuakin ympäristö voidaan nähdä uudella tapaa. Taideperustaiset tutkijat voivat uudelleenohjata sosiaalisten ilmiöiden ympärillä käytävää keskustelua mahdollistamalla tuotoksillaan välillisesti ilmiön uudelleen kokemisen (Barone & Eisner, 2012).

Suo parantaa on positiivinen representaatio sekä suoluonnon puolesta että suon ja ihmisen välisestä vuorovaikutuksesta. Nostimme hyvinvointiin liittyvät esteettiset,

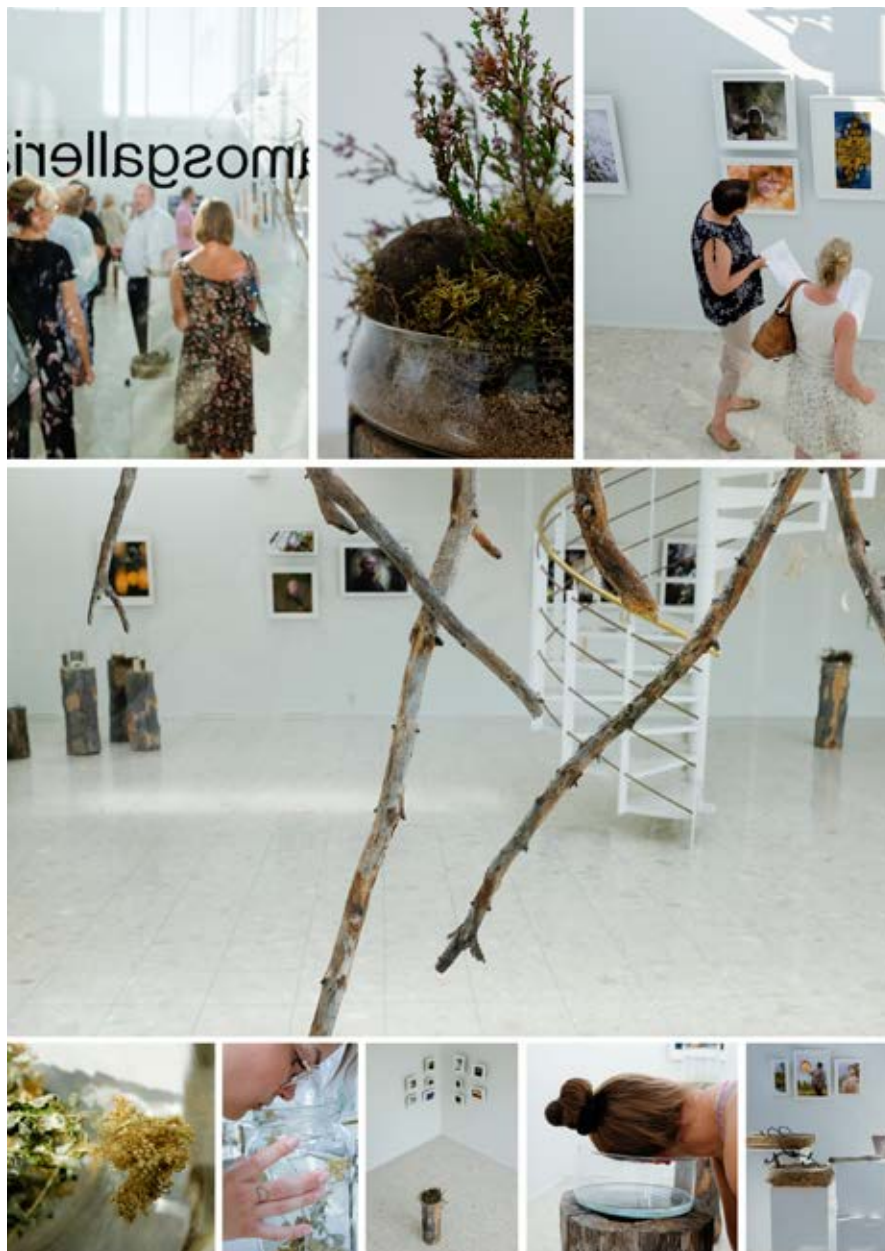

Kuva 4. Kasvien monet aistimisen tavat. Kuvat: Linda Sainio, 2018, kollaasi 2019.

eettiset ja kulttuuriset arvot suon ekologisten arvojen rinnalle. Paikallisia luonto- ja kulttuuriarvoja korostamalla voidaan myös pyrkiä voimaannuttamaan yhteisön jäseniä (esim. Jokela & Hiltunen, 2014). Perinnehoidajat kokivat projektissa mukana olon myönteisenä ja innostavana kokemuksena. Moni kertoi sen toimineen voimaannuttavana ja voimavaroja lisänneenä kokemuksena. Tämä vahvistaa soveltavan kuvataiteen ja luontokuvan keinoin luotujen toimintojen mahdollisuuksia tuottaa positiivisia vaikutuksia osallistujiin. Moniaistinen kommunikointi ja analyysi luovat keinoja haastateltavan voimaantumiselle mahdollistamalla myös muita kuin verbaalisia tietämisen tapoja, kuten marginaalisten tietämisen ja kommunikoinnin tapojen esiin tulon (Pink, 2009).

Näyttelyn rooli oli toimia myös Kuusamon Kansanparannuspäivien yhtenä hoitopisteenä. Samalla se oli keskustelukumppanina tapahtuman vuoden 2018 teemaan *Parantaminen taiteena ja taide parantamisena liittyyen*. Näyttelykävijöille suunnatun palautekyselyn perusteella hoitopisteen rooli onnistui: näyttelyä voidaan tarkastella hoitamisen kontekstissa esteettisesti miellyttävänä ja moniaistisena ympäristönä, jonka tunnelma rauhoittaa, herättää positiivisia tuntemuksia sekä aktivoi omia muistoja.

Näyttelyinne tuo esiin suon monipuolisuuden. Sen voi kokea kaikilla aisteilla. Se avasi silmäni; suo on täynnä elämää.

Kuva 5. *Suo parantaa.*
Kuvat: Linda Sainio, 2018,
kollaasi 2018

Vaikka näyttely toteutettiin suohon, perinnehoitajiin ja hyvinvointiin kiinnittyvällä tematiikalla, on vuorovaikutuksellisen näyttelysuunnittelun prosessi sovellettavissa palvelemaan erilaisia yhteisöjä ja heidän näkökulmien esiintuomista. Slow Nature Photography -menetelmän sisältämän vuorovaikutuksellisen näyttelysuunnittelun keinoin voidaan nostaa esiin esimerkiksi yhteisöstä kumpuavia huolia ympäristöstä ja käsitellä yhteisölle tärkeitä luontokohteita ja niiden merkityksiä elinkeinollisesti tai hyvinvoinnin tukemisessa.

Luonnonsuojelun kannalta on olennaista ymmärtää ekosysteemien toimintaa ja ihmisen vuorovaikutusta ympäristönsä kanssa (Huntington, 2002). Ihminen voi toiminnallaan muokata konkreettisesti suota mutta hän voi taiteen keinoin muokata myös mielikuvaa suosta. Olemme omalta osaltamme olleet laajentamassa suon tarinaa, nostaneet ymmärrystä siinä piilevistä kulttuuristen ekosysteemipalvelujen mahdollisuuksista ja merkityksistä. Suo on sosiaalisten suhteiden kirjoma ja sen kulttuuriset ekosysteemipalvelut kantavat sisällään hyvin moninaisia merkityksiä, joista yksi on hyvinvointi ja hoitavuus. Suo myös parantaa.

Siellä teen kellastamissa papereissa [yksi installaatioista] oli se mitä kerroin äidistä. Silloin kun viimeinen lapsi lähti niin hän meni suolle ja huusi niin paljon kuin ikinä jaksoi. - - - Hän ei näyttänyt meille koskaan sitä yksin jäämistänsä ja sitä arkuuttansa tai suruansa mutta sitten suo sen sai. Ja otti vastaan.

LÄHTEET

- Aaltio, E.** (1895). Jalkamatkailijan muistelmia. Teoksessa *Suomen matkailijayhdistyksen vuosikirja no 1* (s. 36–48). Haettu 18.2.2020 osoitteesta <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/925863/articles/567635>.
- Attila, R., Sainio, L. & Tossavainen A.** (2018). Parantaminen taiteena ja taide parantamisena. *Tietäjä iänikuinen. Healing as Art - Art as Healing*, 2018–2019. *Parantaminen taiteena ja taide parantamisena*, 2018–2019 (s.24–33). Haettu 18.3.2020 osoitteesta https://issuu.com/hiski/docs/tietaja_ianikuinen_2019
- Barone, T. & Eisner, E.** (2012). *Arts based research*. Thousand Oaks: SAGE. doi: 10.4135/9781452230627
- Ervasti, S.** (1992). Kuusamon matkailun vaiheita. Teoksessa *Kuusamon matkailun historiaa*. Kuusamon kirjasto: Kotiseutukokoelma.
- Helander-Renvall, E. & Markkula I.** (2011). Luonnon monimuotoisuus ja saamelaiset: Biologista monimuotoisuutta koskevan artikla 8(j):n toimeenpanoa tukeva selvitys Suomen Saamelaisalueella. *Suomen ympäristö 12/2011*. Helsinki: Ympäristöministeriö. Haettu 20.3.2020 osoitteesta <http://hdl.handle.net/10138/37045>
- Huntington, H. P.** (2002). Can traditional ecological knowledge and wilderness benefit one another? Teoksessa A.E. Watson, A. Lilian & J. Sproull (toim.) *Wilderness in the circumpolar north: searching for compatibility in ecological, traditional, and ecotourism values. USDA Forest Service Proceedings RMRS-P 65*. (s. 64–68). Haettu 15.8.2019 osoitteesta https://www.fs.fed.us/rm/pubs/rmrs_p026.pdf
- Ingold, T.** (2011). *The perception of the environment: essays of livelihood, dwelling and skill*. London: Routledge.
- Jokela, T. & Hiltunen, M.** (2014). Pohjoiset kylät ja koulupihat taidekasvatuksen paikkoina. Teoksessa E-K. Hyry-Beihammer, M. Hiltunen & E. Estola (toim.) *Paikka ja Kasvatus*. (s. 78–106). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. Haettu 20.5.2019 osoitteesta [http://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62959/Eeva_Kaisa_Hyry-Beihammer_Mirja_Hiltunen_Eila_Estola_\(toim.\)_Paikka_ja_kasvatus_LUP_pdfA.pdf?sequence=1](http://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62959/Eeva_Kaisa_Hyry-Beihammer_Mirja_Hiltunen_Eila_Estola_(toim.)_Paikka_ja_kasvatus_LUP_pdfA.pdf?sequence=1)
- Jokela, T.** (1997). Ympäristö, esteettinen kasvu ja taide. Teoksessa M. Käpylä & R. Wahlström (toim.) *Vihreä ihminen. Ympäristökasvatuksen menetelmäopas 2. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen oppimateriaaleja 25*. (s. 49–166). Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus.
- Karjalainen, P. T.** (2004). Ympäristö ulkoa ja sisältä: Geografiasta geobiografiaan. Teoksessa R. Mäntysalo (toim.) *Paikan heijastuksia: Ihmisen ympäristösuhteen tutkimus ja representaation käsite*. (s. 49–68). *Ympäristöalan julkaisuja, Oulun yliopisto*. Jyväskylä: Atena.
- Leavy, P.** (2009). *Method meets art: art-based research practice*. New York: The Guilford Press.
- Mason, R., Whitehead, C. & Graham, H.** (2012). The place of art in the public art gallery: a visual sense of place. Teoksessa I. Convery, G. Corsane & P. Davis (toim.) *Making sense of place: multidisciplinary perspectives. Heritage Matters Series: volume 7*. (s.133–144). Woodbridge: The Boydell Press.
- Massey, D., Lehtonen, M., Rantanen, P., Rovio, J. & Valkonen, J.** (2008). *Samanaikainen tila*. Tampere: Vastapaino.
- Pink, S.** (2009). *Doing sensory ethnography*. London: SAGE. doi: 10.4135/9781446249383
- Rannisto, T.** (2007). *Luonnon estetiikka*. Helsinki: Multikustannus.
- Relph, E.** (1986). *Place and placelessness*. Third reprint. London: Pion Limited.
- Rodaway, P.** (1994). *Sensuous geographies. Body, sense and place*. London: Routledge.
- Rossi, P. & Lundvall, P.** (2018). Kehollisesta kokemisesta kohti sanallistettuja kokemuksia: hevoset reflektoinnin mahdollistajina. Teoksessa J. Toikkanen & I.A. Virtanen (toim.) *Kokemuksen tutkimus VI – Kokemuksen käsite ja käyttö*. (s. 191–208). Rovaniemi: Lapland University Press.

Siikamäki, P. (2018). Ihmistoiminta vaikuttaa. Teoksessa P. Siikamäki & P. Hamunen (toim.) *Oulankajoki – muutoksen virta*. (s. 210–231). Jyväskylä: Docendo.

Tuan, Y-F. (1990). *Topophilia. A study of environmental perception, attitudes and values*. New York: Columbia University Press.